

SITUACIJE POGODNE ZA USVAJANJE GENITIVA PLURALA IMENICA  
U NASTAVI RUSKOG JEZIKA U V I VI RAZ. OSNOVNE ŠKOLE

(Primeri uz udžbenike: S. Pavuna — V. Hruš, Početnica ruskog jezika za V raz. OŠ, Zagreb, 1978. i S. Pavuna — V. Hruš, Udžbenik ruskog jezika za VI raz. OŠ, Zagreb, 1978.)<sup>1</sup>

U savremenoj nastavi stranog jezika kada je cilj nastave osposobljavanje učenika za snalaženje u različitim komunikacijskim situacijama, kada je cilj vladanje jezikom, a ne znanje o jeziku, suočavamo se sa novim pristupom gramatici, tj. novim načinom prezentiranja i usvajanja gramatičkog materijala. Klasičan način učenja gramatike danas je zamenjen svestranijim i aktivnijim pristupom koji omogućava učenicima da usvoje ona znanja i informacije koje će im pomoći u razvijanju sposobnosti uspešnog uključivanja u proces komunikacije na stranom jeziku.

Predmet našeg razmatranja u ovom prilogu je genitiv plurala imenica u nastavi ruskog jezika u odgovarajućim situacijama, budući da je genitiv dosta rasprostranjen i ima široke mogućnosti upotrebe. Genitiv plurala se odlikuje raznovrсноšću svojih nastavaka u imenica sva tri roda, oblicima sa nultim završetkom, zatim izuzecima koji su posledica mesta akcenta itd. Sve to čini da je rad na njegovom usvajanju dosta složen i zahteva duže uvežbavanje u različitim modelima.

Uopšte uzev, rad na usvajanju genitiva kao padeža praktično počinje od prvih časova nastave. Takvo usvajanje svodi se na podražavanje, imitiranje nastavnika, što je inače odlika početne faze učenja stranog jezika. Učenici imitiraju izgovor pojedinih glasova, reči i njihovih nastavaka, navikavajući se na upotrebu roda, broja, padeža i vremena u jeziku koji su počeli učiti. Zadatak nastavnika je da uopšti stečeno učeničko jezičko iskustvo i da ga kasnije učini svesnim.

Polazeći od principâ na koje smo napred ukazali, pokušaćemo da na određenom broju pogodnih situacija i modela pokažemo neke od više mogućnosti uspešnog usvajanja genitiva plurala u nižim razredima osnovne škole.

U tome će nam pomoći pomenuti udžbenici koji po svojoj strukturi, prezentiranju tematskih celina i situacija, kao i postupnošću prezentiranja jezičke građe, predstavljaju solidan oslonac i nastavniku i učeniku u nastavi jezika.

Na ovom nivou učenja stranog jezika u sistemu vežbi primarno mesto zauzimaju receptivno-produktivne vežbe pri usvajanju bilo koje gramatičke pojave. Što se, pak, produktivnih vežbi tiče, one »čine poslednju važnu stepenicu u ukupnom sistemu vježbi (...) i imaju obilježje aktualnog komu-

<sup>1</sup> Oba ova udžbenika koriste se u redovnoj nastavi.

niciranja situacijski određenog i uslovljenog.<sup>2</sup> Iako se ovakve vežbe primenjuju na višim stupnjevima učenja stranog jezika, one su prisutne i u prvoj fazi učenja.

U V raz. Program<sup>3</sup> predviđa obradu osnovnih tipova imenica u singularu i pluralu u najčešćim strukturama, a samim tim i u strukturama sa genitivom plurala. U ovoj »imitativnoj« fazi učenja jezika treba biti oprezan, ići postupno u izboru leksičkog i gramatičkog minimuma u okviru pojedinih tema, u čemu će nam dosta pomoći udžbenik.

Jedan od prvih pogodnih tekstova (u udžbeniku) za uvežbavanje struktura sa genitivom plurala je tekst Соня едет в кукольный театр. Osnovni komunikacijski cilj je — oslovljavanje i davanje informacija o vremenu. U vezi sa ovom temom (pozorište) može se više puta upotrebiti imenica час uz brojeve 3, 5, 6, 7, 11 u vidu odgovora na pitanja (u vidu minidijaloga):

1. Боря: Таня, который час? — Таня: Сейчас у нас три часа. — А в Москве? — Б: Сейчас в Москве пять часов.

2. Б: Скажи, пожалуйста, который час? — Т: В Белграде или в Москве? — Б: В Белграде. — Т: В Белграде сейчас шесть часов, а в Москве восемь часов.

U ovom razredu je neophodna paralelna upotreba struktura sa genitivom u oba broja kako bi učenici uočili razliku u nastavcima.

Sledeća pogodna situacija za usvajanje pomenutog padeža je u vezi sa tekstom В магазине, opet sa brojevima. Komunikacijski cilj — obraćanje pri kupovanju. Vežbu ćemo provesti u vidu dijaloga u dvema različitim situacijama.

1. Покупатель: Дайте, пожалуйста, два килограмма сахара. — Продавец: Что ещё? — Пок.: Ещё пять килограммов груш, полкило риса и коробку конфет.

2. Покуп.: Дайте, пожалуйста, батон и кило чёрного хлеба. — Прод.: Батон нет. Может быть возьмёшь две булочки. — Пок.: Хорошо, я возьму булочки. Сколько я должен доплатить? — Прод.: Ты заплатил 13 копеек, тебе нужно ещё доплатить восемь копеек.

U vezi sa ovom temom može se improvizovati i više sličnih komunikacijskih situacija u kojima će učenici međusobno razgovarati u parovima.

U sistemu vežbanja iz gramatike, naravno, treba koristiti i magnetofon/gramofon, aplikacije, dijafilmove, što je i sastavni deo ukupnih nastavnih sredstava u nastavi stranog jezika. Tako se uz pomoć vizuelnih nastavnih sredstava, u procesu usvajanja genitiva množine, može, na primer, najpre demonstrirati jedan ili dva predmeta, zatim više njih uz komentar pri čemu će učenici biti u situaciji da paralelno upotrebe imenice i u singularu i u pluralu. U početku treba uvežbavati imenice sa istim nastavkom radi njihovog potpunijeg usvajanja. Ilustracije radi pokazaćemo jednu korisnu vežbu datu u udžbe-

<sup>1</sup> Mustafa Tanović, Savremena nastava stranih jezika u teoriji i praksi, II knj., »Svetlost«, Sarajevo, 1978, str. 157/8.

<sup>2</sup> Plan i program osnovnog obrazovanja i vaspitanja u SAPV, Pokrajinski zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad, 1975.

niku. Uz tekst se nalaze slike predmeta u različitom broju i to tako da učenik svaki put mora upotrebiti datu imenicu u množini. Pokazaćemo samo leksički deo te vežbe.

Скажите, сколько на картине яблок, груш, апельсинов и помидоров. Следи одговор: — На картине девять яблок, шесть груш, семь помидоров и пять апельсинов.

Kao što se vidi, genitiv plurala upotrebljen je više puta, prvi put posle priloga сколько, a drugi put posle brojeva 9, 6, 7, 5. Ovakva vežba uključuje u sebe imenice sa nastavkom — ов u gen. pl., imenice sa nultim završetkom i nepostojanim vokalom.

Prethodna vežba se može proširiti na temu uzrasta uz upotrebu imenice год (лет), koristeći se i dalje rečju сколько, npr.:

- Сколько Маше лет? — Ей восемь лет.
- Сколько Алёше лет? — Ему двенадцать лет.
- А сколько лет тебе? — Мне десять лет. итп.

Ovakav tip vežbe omogućava uključivanje većeg broja učenika u dijalog, odnosno i aktiviranje svakog učenika u razredu. Budući da na ovom nivou učenja ruskog jezika ne možemo očekivati temeljno usvajanje nekih oblika sa genitivom plurala, treba nastojati da se dobro uvežbaju i usvoje najrasprostranjenije strukture. Koristeći tekst На выставке коллекций pored utvrđivanja osnovnog nastavka imenica m. r. tvrde promene — ов u gen. pl., možemo se zadržati na imenicama žen. r. sa nultim nastavkom u gen. pl., sa nepostojanim vokalom — о. Uz pomoć i kontrolu nastavnika improvizovaće se situacija u kojoj će učenici provesti vežbu u parovima s tim što će se leksika proširiti na kolekciju fotografija, na primer.

1. Миша: Драган, какие у тебя коллекции? — Драган: У меня фотографии футболистов трёх команд. — М: Значит, у тебя много фотографии? — Д: Здесь 35 фотографий футболистов.

2. Иван: Зоран, какие у тебя коллекции? — Зоран: У меня разные значки. — И: Сколько ты их собрал? — З: Я собрал более 50 значков, но у Саши больше, целых 70 значков.

U cilju pouzdanijeg usvajanja struktura sa gen. pl. povremeno se mogu davati kratki i lakši tekstovi i pesmice date na kraju udžbenika kao vid samostalnog rada.

Na kraju ovog dela našeg izlaganja i opisa situacija i vežbi na usvajanju gen. plurala, da zaključimo da u V raz. osnovne škole strukture sa genitivom pl., kao uostalom i sve druge gramatičke strukture, treba da budu uključene u kratke rečenice koje će imati modelni karakter. Dakle, određena gramatička kategorija ili pojava neće se u ovom razredu posebno izdvajati, nego će se usvajati globalno i uvežbavati u raznim oblicima vežbi i situacija.

Prema pomenutom Nastavnom programu u VI raz. osnovne škole treba solidno obraditi »osnovne tipove imenica sva tri roda u jednini i množini (...) množina imenica na — онок/-ата, -ёнок/-ята u neophodnim modelima, najčešće padežne strukture«. Svakako da treba ponavljati i utvrđivati strukture sa genit. pl. iz prethodnog razreda. S obzirom na tematsku raznovrsnost u VI raz. mora se pokloniti određena pažnja konstrukcijama negacija + gen. pl. ko-

je se inače susreću i u V raz., ali znatno ređe. Pored toga, treba nastojati da se u VI raz. prethodno valjano usvoje modeli sa genit. pl. imenica sa nastavkom — ов, a zatim modeli sa nultim završetkom. Takođe treba posvetiti pažnju strukturama sa gen. pl. na -ей i -ий, i to kod najfrekventnijih imenica. U oba slučaja koristiti uglavnom već usvojenu leksiku (товарищ, учитель, друг), i to u novim situacijama. U ovom razredu već možemo ići na kratka i jasna objašnjenja i uputstva kad su u pitanju strukture u kojima se provlači planirana gramatička kategorija.

Neka iskustva govore da pri usvajanju gen. pl. priličnu teškoću čine imenice tipa — онок/ёнок, te im se mora posvetiti veća pažnja, pre svega zbog njihove specifičnosti.

U ovom razredu treba u većoj meri koristiti produktivna i tematsko-situativna vežbanja kako bi u većoj meri došla do izražaja sloboda učenika u izražavanju. Sada ćemo na primerima pokazati neke od pogodnih situativno-tematskih vežbi koje pružaju mogućnost potpunijeg usvajanja genit. plur.

Uz tekst Домашние животные date su slike životinja. Prvo je data po jedna slika, što zahteva upotrebu date imenice u sing., a zatim slike većeg broja životinja, paralelno, u stupcu, pri čemu će se iste imenice upotrebiti u pluralu posle brojeva većih od broja četiri.

Zadatak se sastoji u sledećem:

Посмотрите на картинку и скажите сколько домашних животных и птиц вы видите.

Налево один цыплёнок, а вот там направо восемь цыплят.

Налево один поросёнок, а вот там направо пять поросят.

Налево один котёнок, а вот там направо семь котят.

Налево один телёнок, а вот там направо шесть телят.

Ovakav tip vežbe je veoma koristan jer ima kvalifikativ vežbe sa očiglednim sredstvima što je važan momenat u nastavi stranog jezika. Otuda i mišljenje metodičara da »veliki značaj imaju ilustracije i oprema udžbenika (...), pojedine slike i serije slika, povezane sadržajem, za stvaranje situacije«.<sup>4</sup>

Uz tekst Открытка Москвы može se provesti takva vežba kada će nastavnik u početku biti inicijator razgovora o gradu, a komunikacijski zadatak je dobijanje i davanje informacije. Nastavnik će prethodno učenicima skrenuti pažnju na motive koji su uočljivi na razglednicama Moskve, odnosno ukazaće na kulturno-istorijske spomenike, trgove i druge zanimljive detalje. Nastavnik sugerira govornu situaciju i određeni jezički materijal poznat učenicima.

— Вот Кремль. В Кремле музеи, соборы и много памятников. В нём и Дворец съездов, единственное новое здание в Кремле. А это большой универсам ГУМ. В нём много отделов: женской и мужской одежды, отдел игрушек и сувениров. Видно, что в Москве есть много больших зданий и площадей. Обратите внимание на самую большую площадь в Москве — Красную площадь. На ней и Мавзолей Ленина.

<sup>4</sup> М. Я. Демьяненко и др., Основы общей методики обучения иностранным языкам, «Русский язык», «Вища школа», Киев, 1976, стр. 244.

Posle uvođenja učenika u razgovor o Moskvi, možemo provesti vežbu u parovima u vidu mikrodijaloga u različitim situacijama.

1. — Сколько музеев (театров площадей...) ты знаешь в центре Москвы? — Я знаю пять музеев. — А какие это музеи? — Это музей Ленина, Исторический музей, музей Калинина...

2. — Извините, пожалуйста, сколько стоит билет на выставку? — Для школьников пять копеек, для студентов десять копеек, для всех остальных двадцать копеек.

3. — Скажите, пожалуйста, где продают детские игрушки? — Секция детских игрушек находится на первом этаже. — Спасибо.

4. — Простите, пожалуйста, у вас есть книга »Говорите по-русски«?  
— Да, у нас есть эта книга. — Сколько она стоит? — Она стоит два рубля шесть копеек.

S obzirom na dvoslojnu grafiju u promeni imenica (tvrda i meka promena), na karakterističnim primerima treba vežbati imenice sa različitim nastavcima u genitivu pl. Dobro je provesti vežbe koje će istaći razliku između nastavaka, odnosno imenica tvrde i meke promene. U tu svrhu ćemo prikazati dva tipa vežbi na temelju teksta o selu — у бабушки в дерев. Ученици могу сами изабрати начин рада — у групама или паровима.

1. — Ты была в субботу в деревне? — Да, я обещала бабушке помочь ей в огороде. В её огороде много прекрасных цветов.

— А ты что делала? — Я взяла с собой лейку и поливала цветы.

2. Разговаривайте по парам.

A. — Ты кормишь котят?

B. — Да, я кормлю котят.

—, — коров?

—, — коров.

—, — лошадей?

—, — лошадей.

—, — гусей?

—, — гусей.

—, — цыплят?

—, — цыплят.

Ovom prilikom su upotrebljeni razni tipovi imenica s različitim oblicima genitiva pl., i to sa ciljem njihovog upoređivanja, njihove spontane i pravilne upotrebe.

Pogodne situacije za usvajanje ovoga padeža mogu se improvizovati i u vezi s temom — На почте где имамо више могућности употребе модела са ген. пл. Може се, на пример, провести драматизација сцене, ситуација у пошти — на шалтеру, разговор са поштанским службеником; куповина кверата и марка, слање пошљака и сл.

1. — Дайте, пожалуйста, десять конвертов. — С марками или без марок? — Без марок. И два конверта с марками для авиаписьма. Пожалуйста 30 копеек.

2. — Миша: Простите, пожалуйста, я хотел сдать посылку. — Почтовый чиновн.: Твоя посылка весит пять килограммов, двести граммов.

Pored uobičajenih nastavnih situacija u razredu koje se najčešće realizuju u dijalozima, učenicima se može dati i pismena vežba kako na času tako i za domaći zadatak u kojoj će samostalno upotrebiti strukture sa gen. pl., s tim što će domaći zadatak biti proveren na prvom sledećem času. Jedna takva vežba — domaći zadatak mogao bi ovako izgledati:

Составьте предложения по образцу:

Я сейчас покупаю пять открыток и для своих товарищей.

Ты купишь шесть марок в киоске.

Они покупают двадцать тетрадей в книжном магазине.

—,— мало (мел) для занятий.

—,— много (карточка) для занятий.

—,— восемь (конверт) для наших товарищей.

Мы сегодня купили десять (билет) в кино.

Rad na usvajanju genitiva plurala u VI raz. osnovne škole, rekli bismo, od presudnog je značaja iz dva razloga: 1) u ovom razredu se obrađuju osnovni tipovi imenica sva tri roda u singularu i pluralu u najčešćim padežnim strukturama u kojima je gen. pl. vrlo česta pojava i 2) nastav. program postavlja dosta teške zadatke u pogledu obogaćivanja leksičkog fonda u različitim tematskim oblastima i različitim komunikacijskim situacijama, pa prema tome podrazumeva i različite padežne strukture sa gen. plur.

Na osnovu dosad izloženog na kraju bismo, prema J. I. Pasovu, mogli izvesti i sledeće zaključke:

- 1) gramatička struktura se usvaja samo na poznatom leksičkom materijalu;
- 2) na jednom času usvaja se, po pravilu, jedna ili dve-tri varijante te strukture
- i 3) čas formiranja gramatičkih navika je gramatički samo po materijalu, a po duhu on mora biti govorni.<sup>5</sup>

Svaka nova vežba provedena u datoj situaciji mora imati obeležje kreativne primene usvojenih jezičkih znanja. Tome treba još dodati da je na ovom stepenu učenja stranog jezika, pored imitativnog, i kognitivno (svesno) »vrlo važan faktor jer se tek svjesno usvojeno gramatičko gradivo može primjenjivati u novim slučajevima«.<sup>6</sup>

Gramatički oblik i konstrukciju u različitim oblicima vežbi treba prikazati kao dinamičku jedinicu koja ima sasvim određenu funkcionalnu ulogu u komuniciranju i izražavanju misli.

<sup>5</sup> Е. И. Пассов, Основы методики обучения иностранным языкам, «Русский язык», Москва, 1977, стр. 154.

<sup>6</sup> Stanka Pavuna, *Pristup gramatici u nastavi ruskog jezika*, «Strani jezici», br. 2, str. 135, Zagreb, 1980.